

Herziening van de bepalingen van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering, de Beginselenwet gevangeniswezen en enkele andere wetten omtrent de maatregel van terbeschikkingstelling en enige andere onderwerpen die met de berechting van geestelijk gestoorde delinquenten samenhangen

VOORLOPIG VERSLAG

Nr. 4

(De vroegere stukken zijn gedrukt in de zitting 1971-1972)

De vaste Commissie van Justitie brengt over dit wetsontwerp het navolgende verslag uit.

Algemeen

Talrijke leden hadden met instemming kennis genomen van dit wetsontwerp, zoals het, voortbordurend op het werk van de commissie-Van der Horst en de daarop gevolgde Nota over de ter beschikkingstelling van de regering, is totstandgekomen. Niettegenstaande de maatschappelijke evolutie en de vorderingen van de wetenschap o.m. ook op het gebied van de forensische psychiatrie, is het wettelijk kader van terbeschikkingstelling sedert 1928 principieel ongewijzigd gebleven. De pogingen om het thans kritisch op de helling te zetten verdienen reeds daarom waardering, aldus deze leden.

Tot de voorgestelde verbeteringen waarmee de hier aan het woord zijnde leden zich in het algemeen akkoord verklaarden behoren de afschaffing van de verplichte combinatie van straf en maatregel, het scheppen van meer waarborgen bij het toepassen van de maatregel, o.m. door inschakeling van de meervoudige kamer van de rechtbank en de invoering van een hoger beroep bij de verlengingsprocedure alsmede hetgeen op de rechtspositie van de ter beschikking gestelde betrekking heeft.

Daar staat tegenover, dat ook in het voorliggende ontwerp de doelstellingen en achtergronden en daarmee de begrenzingen van de t.b.r. niet beter uit de verf zijn gekomen. Is daaraan mede het feit schuldig, dat er op dit gebied zo weinig wetenschappelijk onderzoek is verricht, zo vroegen zij. En zo ja, zien de bewindslieden dan kans dergelijk onderzoek in de naaste toekomst te stimuleren? Thans blijft, aldus deze leden, opnieuw het bezwaar bestaan, dat in het systeem van het ontwerp geen keus wordt gemaakt tussen de opvatting omtrent de terbeschikkingstelling als een medische behandeling dan wel een uit de noodzaak tot beveiliging van de maatschappij voortvloeiende maatregel. Dit vermijden van een keuze is ook van invloed op het beleid ten aanzien van de toepassing van de t.b.r. in de praktijk.

Voorts wordt aan één van de grootste klachten tegen het instituut van de terbeschikkingstelling, namelijk het niet aan een maximum termijn gebonden karakter van de ingreep, niet tegemoet gekomen. Op het gebied van de rechtspositie van de terbeschikkinggestelde blijven nog diverse wensen bestaan, zo stelden de hier aan het woord zijnde leden.

Zij achtten het een verstandig uitgangspunt om de mogelijkheid van t.b.r. voortaan uit te sluiten bij feiten, die door de kantonrechter worden berecht. Het ingrijpende karakter van de maatregel brengt met zich mee, dat zij niet aan het oordeel van een alleensprekend rechter mag worden toevertrouwd, gelijk reeds in het rapport van de commissie-Van der Horst op goede gronden is betoogd.

De vraag blijft wel of de aangekondigde verdere beperking van de t.b.r. tot misdrijven waarop naar de wettelijke omschrijving gevangenisstraf van een jaar of meer is gesteld iets anders betekent dan een bezegeling van een reeds geruime tijd bestaande praktijk. De ondertekenaars van het ontwerp constateren immers zelf reeds, dat t.b.r. bij een overtreding of

¹⁾ In het oorspronkelijke verslag was de inbreng van „enkele leden” wegevalen.

bij een misdrijf waarop minder dan een jaar gevangenisstraf staat, tot de hoge uitzonderingen behoort. Minstens zo belangrijk had daarom geleken het besteden van grotere aandacht aan het onderzoek, hetwelk aan de oplegging dan wel verlenging van de t.b.r. door de rechter voorafgaat. Hoe denken de bewindslieden te bevorderen, dat aan de rechterlijke beslissing voldoende maximale eisen van wetenschappelijkheid en zorgvuldigheid ten grondslag liggen? Waarom is met name niet in de wet vastgelegd, dat oplegging van een t.b.r. alleen zou mogen geschieden na een daartoe strekkend advies van een multidisciplinair team op grond van klinische observatie? Voorhands waren deze leden met de Vereniging van reclasseringsinstellingen van mening, dat zo'n team ten minste zou moeten bestaan uit een maatschappelijk werker, een psycholoog, psychiater, socioloog en eventueel een geestelijk raadsman. De huidige gang van zaken, waarbij t.b.r. kan worden opgelegd ook na een soms sumier onderzoek van een enkele psychiater is in ieder geval onbevredigend.

De hier aan het woord zijnde leden vonden de toespitsing van het vage begrip „openbare orde” in het derde lid van het bestaande artikel 37 tot het concreter omschreven gevaar voor de veiligheid van anderen, dan wel de algemene veiligheid voor personen of goederen, een verbetering. Zij hadden echter enige moeite met de nadere concretisering, dat de oplegging van de maatregel gerechtvaardigd moet zijn „blijkens de ernst van het begane feit of de veelvuldigheid van voorafgegane veroordelingen”. In de eerste plaats kan het woord „blijkens” niet anders betekenen dan dat de rechter zijn verwachtingen omtrent het toekomstige gedrag van de ter beschikking te stellen persoon moet afleiden uit een in het verleden gepleegd misdrijf. Blijkt uit wetenschappelijk onderzoek, dat een dergelijke relatie inderdaad mag worden gelegd en zo niet, wordt dan weer niet veel aan de betekenis van de eerste zinsnede ontnomen? Daarin ligt toch het accent op het preventieve karakter van de maatregel in het belang van de beveiliging van de maatschappij?

Dat de ernst van het begane feit een rol speelt leek deze leden een overbodige constatering in het licht van hetgeen is opgemerkt onder ten eerste in artikel 37a, gecombineerd met artikel 38. Beide passages beogen immers in hun samenhang te voorkomen, dat tot oplegging van vrijheidsbeneming wordt overgegaan wanneer het niet om ernstige feiten gaat, die vrees voor het belang van de beveiliging van de maatschappij rechtvaardigen. De zaak wordt nog minder helder nu naast de „ernst van het begane feit” ook nog wordt genoemd „de veelvuldigheid van voorafgaande veroordelingen wegens misdrijf”. Welke categorie misdrijven is hier bedoeld, die niet wordt gedekt door de eerder geciteerde formule, zo werd door deze leden gevraagd. Licht het met name in de bedoeling om tot een zo ingrijpende maatregel als het opleggen van t.b.r. over te gaan indien niet direct van een gevaar voor de veiligheid van anderen, dan wel de algemene veiligheid van personen of goederen, gesproken kan worden? Wordt daarmee niets teruggenomen van hetgeen is gesteld op pagina 8 van de memorie van toelichting rechterkolom voorlaatste alinea, dat de t.b.r. een „uitdrukkelijk” karakter draagt, die slechts is gewettigd bij werkelijk ernstige misdrijven? Wreekt zich op dit punt niet, dat in het ontwerp geen principiële keus is gedaan tussen de t.b.r. als een medische maatregel of een ingreep ter beveiliging van de maatschappij? Of is in de memorie van toelichting op dit punt verzuimd het verschil tussen dwangverpleging (in een inrichting) en ambulante begeleiding voldoende in het oog te houden en in aanmerking te nemen, dat voor een reeks kleinere vergrijpen toch alleen maar de laatste mogelijkheid in aanmerking behoort te komen?

Dat de verplichte combinatie van straf en maatregel komt te vervallen, doordat de rechter in het vervolg de mogelijkheid wordt gelaten om bij het opleggen van t.b.r. van het tevens opleggen van straf af te zien, is op zich zelf een verbetering. De vraag rijst wel waarom de bewindslieden niet zover zijn gegaan de mogelijkheid van combinatie van straf en maatregel geheel en al uit te sluiten. Is de argumentatie, dat het niet doenlijk blijkt een scherpe grens te trekken tussen psy-

chisch „gezonde” en „gestoorde” delinquenten wel zo overtuigend als op het eerste gezicht lijkt? Is er in de praktijk tussen straf en maatregel ook niet een vloeiende grens? Wordt niet, door het als stigmatiserend ervaren karakter van de maatregel en de onbepaalde duur ervan, de t.b.r. door een betrokkene in de regel als een zwaardere straf beschouwd dan het opleggen van een „echte” vrijheidsstraf?

Hoort anderszinds het doel van de straf niet evenzeer als van de t.b.r. te zijn een zodanig bejegeningsklimaat te creëren, dat dientengevolge de mogelijkheden tot terugkeer in de maatschappij worden begunstigd? Waarom, indien de bewindslieden de noodzakelijkheid van de maatregel baseren op het criterium van de maatschappelijke veiligheid, zo vroegen de hier aan het woord zijnde talrijke leden zich af, moet nog zonodig voor de verminderd toerekeningsvatbare het strafkarakter van een vrijheidsbeneming worden gemarkeerd? Blijft de mogelijkheid bestaan van strafvoitrekking na beëindiging van de periode in t.b.r. doorgebracht? Zo ja, zou het dan niet minst genomen redelijk zijn om de combinatie van straf en maatregel slechts in zoverre toe te laten, dat de duur van de maatregel op de straf in mindering wordt gebracht? Dreigt anders niet het gevaar van dubbele vrijheidsberoving, d.w.z. van discriminatie ten ongunste van mensen, die nu juist in mindere mate toerekeningsvatbaar worden geacht?

Bij de „voorwaardelijke” terbeschikkingstelling merkten de hier aan het woord zijnde talrijke leden op, dat zij het weer een verbetering in vergelijking tot de bestaande toestand achten, dat de mogelijkheden om terbeschikkingstelling te koppelen aan dwangverpleging worden beperkt. Daarmede is in zekere zin teruggekeerd tot het in het allereerste ontwerp van de psychopatenwetten zorgvuldig in acht genomen onderscheid tussen dwangverpleging en ambulante behandeling of begeleiding, waarbij de laatste thans terecht sterker de nadruk krijgt. Uit de thans gekozen formuleringen spreekt duidelijker dan uit de bestaande wetstekst, dat het bij de t.b.r. niet gaat om een voorwaardelijke of een onvoorwaardelijke oplegging (een voorwaardelijke t.b.r. bestaat niet) doch om verpleging of begeleiding binnen of buiten de muren van een inrichting. Is het niet gewenst, dat tussen deze beide vormen ook wets-technisch een duidelijk onderscheid wordt gemaakt omdat zij een principiële andere aanpak vereisen? (Zie het artikel van prof. W. F. C. van Hattum in N.J.B., 1972, pag. 1122). De eerste mogelijkheid (van intramurale verpleging) wordt door artikel 38 beperkt tot de misdrijven waarvoor voorlopige hechtenis is toegestaan.

Indien later, overeenkomstig artikel 38c, alsnog wordt overwogen tot deze modus van terbeschikkingstelling over te gaan in verband met nieuwe feiten of omstandigheden, die zich na het onderzoek op de terechtzitting hebben voorgedaan, wordt de mogelijkheid geopend de ter beschikking gestelde aan een klinisch onderzoek te onderwerpen. De leden, die hier het woord voerden, vroegen zich af of dit niet steeds zou dienen te worden voorgeschreven, wil de rechter zich een verantwoord oordeel vormen over de vraag of de geestestoestand van betrokkene alsnog verpleging in een inrichting onvermijdelijk maakt.

Blijkens artikel 509 Sv. is bepalend voor de vraag of al dan niet tot verlenging van de t.b.r. wordt overgegaan de gevaarlijkheid van de ter beschikking gestelde voor zijn naaste omgeving en in het algemeen. Zulks wordt in de memorie van toelichting, blz. 12 linker kolom derde alinea, bevestigd, zodat bij de verlenging derhalve voor een ander systeem wordt gekozen dan bij de oorspronkelijke terbeschikkingstelling, toen een relatie gelegd werd met de ernst van het begane feit of de veelvuldigheid van voorafgegane veroordelingen wegens misdrijf. De vraag rijst dan wel hoe zich tegen deze achtergrond de mededeling van de bewindslieden verderop verdraagt, dat zij de t.b.r. primair als een medische maatregel wensen te zien? In dat geval zou immers de duur van de maatregel in beginsel behoren af te hangen van het resultaat van de behandeling. De t.b.r. zou behoren te worden beëindigd indien de behandeling succes blijkt te hebben opgeleverd dan wel in-

dien er op medische indicatie geen verder uitzicht bestaat op verbetering in de situatie.

Zou deze geconstateerde ambivalentie in het betoog niet tevens worden opgeheven indien alsnog werd besloten tot het binden van de terbeschikkingstelling aan een maximum-termijn? Als een van de ergste bezwaren tegen de dwangbehandeling geldt immers nog altijd, aldus deze leden, de onbepaalde duur en het uitzichtloze in de positie van de ter beschikking gestelde. Een recente procedure over een bijna achttien jaar geleden aangevangen t.b.r. na veroordeling wegens diefstal van f 200 heeft dit aspect andermaal onder de schijnwerper van de belangstelling gebracht. De bewindslieden rechvaardigen thans het afwijzen van de maximum-termijn met een beroep op de t.b.r. als een medische maatregel, waaraan zij zelf in de redactie van artikel 509_v zijn voorbijgegaan. In de overweldigende meerderheid van de gevallen zou het stellen van zo'n maximum aan de duur van de t.b.r. uit een oogpunt van beveiliging van de samenleving geen enkel probleem opleveren. Zou voor de resterende vijf of tien procent geen oplossing kunnen worden gevonden door inschakeling van de burgerlijke rechter op basis van de huidige Krankzinnigenwet, zo vroegen zij.

Voorts trok het de aandacht van talrijke leden, dat het onderhavige ontwerp ook bij de verlengingsprocedure niet voorziet in een verbetering van het daaraan voorafgaande onderzoek. Zij zijn geneigd de mening van de Vereniging van reclaseringsinstellingen te onderschrijven, dat de oplegging of verlenging van een terbeschikkingstelling van de Regering alleen dient te geschieden na een onderzoek, dat aan maximale eisen van wetenschappelijkheid en zorgvuldigheid voldoet, o.m. blijkens het multidisciplinaire karakter ervan. Zou in geval van verlenging een dergelijk onderzoek niet in handen behoren te worden gegeven van deskundige buitenstaanders?

Verdient het werkelijk aanbeveling de aan de rechtbank blijkens artikel 509_t toekomende termijn van twee maanden om over een vordering tot verlenging van t.b.r. te beslissen nog weer eens met een termijn van zonedig drie maanden te verlengen in het belang van de vorming van een eindoordeel? Doet dit geen afbreuk aan het streven naar rechtszekerheid, gezien immers het feit, dat de termijn van de t.b.r. inmiddels al is verlopen?

De hier aan het woord zijnde talrijke leden vroegen zich voorts af of het argument van de kosten doorslaggevend mocht zijn voor het standpunt om bij beslissingen over verlenging niet ambtshalve tot toevoeging van een raadsman over te gaan. Deze kosten staan immers in geen relatie tot de uiterst hoge verpleegprijs van de betrokken t.b.r.-gestelde per dag. Zijn de bewindslieden bereid nog eens nader te overwegen of alsnog niet tot ambtshalve toevoeging van een raadsman zou behoren te worden overgegaan behalve in die gevallen uiteraard, waarin de verpleegde daartegen uitdrukkelijk bezwaar aantekent?

Zij namen met voldoening kennis van het voornemen bij de vordering tot verlenging de mogelijkheid te scheppen tot het doen van beroep op een bijzondere kamer van het Arnhemse gerechtshof. Hoe is in dat geval de stand van zaken met betrekking tot de rechtskundige bijstand? Is bij de voorbereiding van het wetsontwerp mede overwogen om het instituut van de voorwaardelijke verlenging in te voeren? Zo ja, op grond van welke overwegingen is daarvan dan afgezien? Zo niet, verdient het dan alsnog overweging om de rechter over deze mogelijkheid onder het stellen van voorwaarden de beschikking te geven?

Op het punt van de rechtspositie van de terbeschikkinggestelde is in diverse opzichten reeds rekening gehouden met het op 22 april 1971 aan de Kamer aangeboden wetsontwerp tot bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen. Wordt verwacht dat dit ontwerp, waaromtrent nog slechts voorlopig verslag is uitgebracht, binnen afzienbare tijd het *Staatsblad* zal bereiken?

De leden, hier aan het woord, hadden goede nota genomen van de in het werk gestelde pogingen om tot een regeling van de rechtspositie van de terbeschikkinggestelde te komen, die als min of meer bevredigend zou mogen worden gekenschetst.

Desondanks vroegen zij zich af of de waarborgen omtrent de behandeling en omtrent de regeling van inspraak bij de keuze van arts of deskundige reeds als optimaal mag worden beschouwd. Wat de medische behandeling betreft wordt hier met name gedacht aan ingrepen van chirurgische of andere aard, welks onherroepelijkheid de vraag van het vrije beschikingsrecht van de betrokkene tot een zaak maakt, die serieuze aandacht verdient. Een waarborg tegen al te verstrekkende ingrepen zou reeds gelegen kunnen zijn in een verplichte inschakeling van bijvoorbeeld de P.O.K. en toekenning van het recht aan de patiënt op een op rijkskosten uit te voeren contra-expertise in voorkomende gevallen.

Het verschaffen van een wettelijke basis aan het proefverlof verdient waardering. Hieraan bestond immers, met name ook van de zijde van de reclassering, grote behoefte. Naar de mening van deze leden viel het echter te betreuren, dat in het wetsontwerp de suggestie van de commissie-Van der Horst niet is overgenomen om ten aanzien van de terbeschikkinggestelde, wiens intrekking van het proefverlof of herroeping van het voorwaardelijk ontslag wordt overwogen, de verplichting tot het hem persoonlijk horen voor te schrijven. In het algemeen moet worden geconstateerd, dat aan de belangrijke positie van de reclassering in het kader van dit wetsontwerp betrekkelijk geringe aandacht is besteed. Dit geldt ook voor de proefverloven, waarvan het al dan niet slagen maar al te vaak afhangt van een bevredigende samenwerking tussen reclassering en inrichting.

Dit alles klemde naar de opvatting van de hier aan het woord zijnde leden te meer omdat bij aanvaarding van het wetsontwerp de accenten (terecht) zullen verschuiven van de dwangverpleging naar de ambulante begeleiding. Wil deze slagen dan zal de begeleiding intensief behoren te zijn en kan zij alleen met enige kans op succes worden ondernomen indien de reclasseringsverenigingen daartoe voldoende zijn geëquipeerd. Deze leden vroegen zich af of dit laatste, in het algemeen gesproken, thans reeds het geval is. Zij waren benieuwd te vernemen, welke maatregelen de bewindslieden in overweging hebben om in de bestaande situatie verbetering te brengen. Mag, gezien de hogere kosten van de intramurale verpleging in vergelijking tot ambulante begeleiding, aangenomen worden dat hier de kostenfactor niet als een praktische barrière zal worden aangevoerd, zo informeerden zij tenslotte.

Vele leden hadden – evenals vele andere leden, die hun voorlopig oordeel in de volgende passages voldoende konden terugvinden, zodat zij wilden afzien van afzonderlijke eigen beschouwingen – met belangstelling en dikwijls met instemming kennis genomen van het voorliggend wetsontwerp, dat geënt is op de nota t.b.r. (kamerstuk 10 694) en daarop plaatsgevonden hebbende gedachtenwisselingen.

Wanneer zij de vele verbeteringen in beschouwing namen, welke in dit wetsontwerp zijn aangebracht, zoals de afschaffing van de verplichting tot oplegging van straf naast t.b.r. ingeval van verminderde toerekenbaarheid, het verbod van een unus iudex om een t.b.r. uit te spreken, de nadere regeling van de rechtspositie van de betrokkene e.d., zouden zij niet prof. dr. S. van der Kwast willen volgen in zijn typering van het wetsontwerp als „een gemiste kans”.

Bovendien deed naar de mening van deze leden deze typering onrecht aan het met dit voorlopig verslag begonnen gemeen overleg met de Kamer, waaruit uiteindelijk het definitief ontwerp zal ontstaan. Zij vertrouwden immers, dat dit gemeen overleg zal leiden tot een nadere bezinning op die punten waaraan ook volgens deze leden het thans voorliggend ontwerp niet of niet voldoende aandacht heeft besteed.

Met de Coornhert-Liga en anderen vroegen de hier aan het woord zijnde leden zich af, waarom de bewindslieden zowel in de teksten van de artikelen 37 en 37a Sr. als in de memorie van toelichting zich zo angstvallig hebben onthouden van enige concrete uitspraak omtrent aard en doelstelling van de t.b.r. Is de t.b.r. een strafrechtelijke maatregel primair tot beveiliging van de maatschappij, waarbij de therapeutische behandeling tot de „ethos” van die maatregel behoort, of heeft de t.b.r. primair een therapeutische functie in de vorm van een dwangverpleging tot behandeling?

Terecht merkt ook prof. Van der Kwast op, dat de fundamentele beantwoording van deze (reeds oude) vraagstelling van eminent belang is zowel bij het opleggen als bij de tenuitvoerlegging van de maatregel omdat al naar gelang men voor een van beide fundamentele uitgangspunten kiest er verschil in beleid zal zijn zowel bij de rechterlijke macht als bij de psychopatenzorg zelve. De hier aan het woord zijnde leden zouden de bewindslieden dan ook willen vragen in deze kwestie met zoveel woorden duidelijk, althans duidelijker, stelling te nemen.

Ook konden zij instemmen met de opmerking van prof. Van der Kwast, dat de rechtvaardiging van de t.b.r. ligt in de toekomst, omdat het primair een maatregel is met een preventief karakter. Daarvan uitgaande waren de hier aan het woord zijnde leden dan ook gaarne akkoord dat in artikel 38 Sr. de dwangverpleging is uitgesloten in gevallen waarbij er sprake is van een misdrijf waarvoor geen voorlopige hechtenis is toegelaten. De op advies van de Centrale Raad hieringevoegde mogelijkheid van t.b.r. zonder dwangverpleging (dus met een soort poliklinische behandeling) juichten zij toe.

Met belangstelling hadden zij kennis genomen van de argumenten op grond waarvan de bewindslieden de mogelijkheid tot strafoplegging naast het opleggen van de maatregel tot t.b.r. hebben geleid (blz. 10 memorie van toelichting). Zij wilden niet ontkennen dat het betoog van de bewindslieden „sterk overkomt”. Maar anderzijds is er toch een discrepantie. Indien immers de rechter een t.b.r. zonder dwangverpleging oplegt conform artikel 37b juncto artikel 38, eerste alinea laatste zin dan mag de rechter, als hij toch tevens een vrijheidsstraf oplegt, deze slechts opleggen tot ten hoogste een jaar. Wanneer echter de rechter een t.b.r. met dwangverpleging meent te moeten opleggen dan is hij vrij daarnaast eventueel een gevangenisstraf langer dan een jaar op te leggen. Deze inconsequentie doet bepaald aan de argumentatie op blz. 10 memorie van antwoord ernstig afbreuk.

De hier aan het woord zijnde leden vroegen zich voorts met prof. Van der Kwast af, of het in overeenstemming is met het preventieve dus op de toekomstverwachting gerichte karakter van de t.b.r., dat in de wettekst van artikel 37a Sr. met zoveel woorden de recidive (de straflijst) zelfstandig naast de ernst van het betrokken feit wordt genoemd.

Indien het woordje „of” door „en” zou worden vervangen is reeds veel bereikt, doch het is wellicht nog beter de „povere indicator, welke een strafblad is” (Van der Kwast) hier geheel in de wettekst weg te laten, zoals ook is geschied in artikel 509 Sv.

Op blz. 12 van de memorie van toelichting stellen de bewindslieden dat zij niet zover willen gaan als in de vele publicaties bepleit n.l. om de t.b.r. te binden aan een maximum-termijn.

De leden, hier aan het woord, konden meegaan met de bewindslieden daar waar zij zeggen dat het stellen van een maximum-termijn in relatie tot het maximum van de vrijheidsstraf welke de strafwet op het delict heeft gesteld, onjuist te achten is. Zij waren echter niet overtuigd, dat het stellen van een maximum-termijn op zich onjuist zou zijn. Integendeel het zou de rechtszekerheid bevorderen. Waarom niet een regeling, welke als volgt ongeveer zou kunnen luiden: „Een t.b.r. kan slechts maximaal gelden voor de duur van tien jaar en kan nadien slechts verlengd worden indien zeer bijzondere omstandigheden in de persoon van de betrokkene gelegen aanwezig zijn”?

Zoals boven reeds gezegd, gingen deze leden gaarne akkoord dat de unus iudex niet meer bevoegd is tot het opleggen van de maatregel tot t.b.r. Wel rees bij hen de vraag of het voorschrift sec dat slechts een rechterlijk college de t.b.r. kan opleggen, voldoende is. Moet ook niet minstens één lid van zulk een rechterlijk college in de betrokken materie gekwalificeerd zijn? Wat één niet gekwalificeerde rechter niet kan worden toevertrouwd, kan bezwaarlijk wel aan de drie niet gekwalificeerde rechters worden toevertrouwd.

De Coornhert-Liga heeft onder punt 6 van zijn brief d.d. 19 maart 1973 gericht aan de leden van de vaste Commissie

voor Justitie – de hier aan het woord zijnde leden namen aan, dat de inhoud daarvan de bewindslieden bekend was – een aantal desiderata gesteld ten aanzien van de rechtspositie van de ter beschikking gestelden. Gaarne zouden de hier aan het woord zijnde vele leden het oordeel van de bewindslieden hierop vernemen.

Sterk sprak ook deze leden de gedachte aan, door de Coornhert-Liga geuit, om te komen tot de mogelijkheid van een voorwaardelijke ontzegging der vordering van het openbaar ministerie door de rechter. Hierdoor zou ook een duidelijker taak voor de reclassering kunnen ontstaan. Gaarne vernamen zij ook hierover het oordeel van de bewindslieden.

Gaarne zouden zij zich ook willen aansluiten bij het voorstel van de commissie-Van der Horst, gesteund door de Centrale Raad van Advies, dat in alle gevallen, waarin over verlenging van de maatregel moet worden beslist ambtshalve een raadsman moet worden toegevoegd. De argumentatie van de bewindslieden om toevoeging van een raadsman slechts mogelijk te maken, had deze leden voorshands niet overtuigd. Het financiële argument dat wordt gebruikt is bepaald onjuist. Men moet geen rechten tegenover financiën stellen en bovendien kan het financiële bezwaar nauwelijks tellen tegenover de extreem hoge verpleegkosten per dag, zoals ook de Coornhert-Liga stelt.

Indien een en ander, zoals hierboven weergegeven, niet zou leiden tot een verbod om gevangenisstraf op te leggen naast en boven een maatregel tot t.b.r. met dwangverpleging, dan diende naar de mening van deze leden in ieder geval imperatief te worden voorgeschreven dat het ondergaan van die vrijheidsstraf moet geschieden in een inrichting voor de verpleging van terbeschikkinggestelden. Het dient derhalve geen verruiming van de mogelijkheid daartoe te zijn, doch het moet imperatief worden voorgeschreven.

Verscheidene leden, die de vragen en opmerkingen van vele leden in verschillende opzichten konden onderschrijven, hadden behoefte aan nog een enkele opmerking over het karakter van de t.b.r.

Deze leden vroegen zich af, of een scherp onderscheid tussen t.b.r. en gevangenisstraf is te maken. Beide zijn gericht op de terugkeer van betrokkene in de samenleving; beide bevatten het element van de vrijheidsbeneming; beide hebben ook betrekking op gepasseerd gedrag, dat zich meer of minder ver in het verleden uitstrekt, aldus deze leden.

Tegen deze achtergrond stelden deze leden de vraag, ervan uitgaande dat zowel t.b.r. als gevangenisstraf op vrijheidsbeneming neerkomen, of niet een ruimere mate van vrijheid voor de rechter om tot een keuze uit of een combinatie van beide te komen op zijn plaats zou zijn.

De verstrengeling in verschillende opzichten wat betreft de aard van de t.b.r. met de gevangenisstraf zou een argument kunnen opleveren om aan de t.b.r. een maximum-termijn te stellen. De rechtszekerheid van betrokkene zou er inderdaad mee zijn gediend. De vraag is evenwel, of hiermede het vrijheidsbenemings- c.q. strafelement niet teveel gewicht krijgt ten koste van het verplegingselement, dat uit zijn aard moeilijk een maximum-termijn verdraagt. De verscheidene leden hier aan het woord, vroegen verder of het geen aanbeveling zou verdienen in artikel 509s Sv., eerste lid, tweede zin, waar de mogelijkheid wordt geopend, tenzij de terbeschikkinggestelde van overheidswege wordt verpleegd, voor de aanvang van het onderzoek ter griffie kennis te nemen van de stukken, een preventieve bepaling op te nemen zoals, vastgelegd, in artikel 111 van de Beroepswet, ten einde te voorkomen dat betrokkene kennis neemt van psychiatrische en andere rapporten, die niet voor hem zelf zijn bestemd.

Inzake artikel 509t Sv, laatste lid, informeerden deze leden, waarom de beschikking alleen in het openbaar wordt uitgesproken, wanneer de vordering tot verlenging van de t.b.r. wordt toegewezen. In het geval van afwijzing gaat het min of meer om een rehabilitatie, waarvan openbaarmaking voor betrokkene zeker ook van belang is.

In artikel 509w Sv wordt de beroepstermijn gesteld op veertien dagen na de dagtekening van de beslissing. De beslissing

wordt ingevolge 509u Sv onverwijld aan de ter beschikking gestelde betekend. Hoeveel tijd kan tussen de dagtekening liggen, b.v. als de beslissing op de vrijdag wordt genomen? Bestaat niet de kans dat dan de beroepstermijn feitelijk vrij drastisch wordt ingekort, zo vroegen deze leden zich ten slotte af?

Verschillende en enkele andere leden hadden met gemengde gevoelens van het onderhavige wetsontwerp kennis genomen. Enerzijds bevat naar de mening van deze leden het ontwerp een aantal verbeteringen, met name op het processuele vlak (instellen beroepsmogelijkheid bij Hof te Arnhem, toevoeging raadsman bij verlenging, betere regeling voorwaardelijke t.b.r., geen t.b.r. door de politierechter, afschaffen verplichte combinatie straf-t.b.r. etc.), anderzijds doet het ontwerp wel zeer mager aan, als men het ziet in het licht van de grote hoeveelheid literatuur, commissies, nota's, adviezen e.d. die de laatste jaren ten aanzien van dit onderwerp tot stand gekomen zijn. Op essentiële punten als doelstelling en functie van de t.b.r., combinatie en/of volgorde van straf-t.b.r., maximering van de t.b.r. blijft het bij marginale verbeteringen en worden er geen knopen doorgehakt. Het geheel overziende kwamen deze leden dan ook tot de conclusie dat, in weerwil van alle discussie, het ontwerp in wezen niet veel meer is dan een formele vastlegging van hetgeen allang in de praktijk gegroeid was en het aanbrenge van enkele verbeteringen die twintig jaar geleden al door iedereen als hoogst noodzakelijk werden ervaren.

De 19e eeuwse opvatting dat de wetgeving de maatschappelijke ontwikkelingen slechts dient te volgen en te registreren is gelukkig tegenwoordig vrijwel geheel verlaten. Desondanks kan men, zo stelden deze leden, bij het bezien van bepaalde wetsontwerpen, met name op het meer specifiek justitiële terrein, zich niet aan de indruk onttrekken, dat deze stelregel bij bepaalde ministeries nog steeds niet uit de bovenste bureaula is verdwenen. De gevolgen kunnen mee of tegenvallen. Zeker is dat wanneer bij aanvaarding van een wet kansen op vernieuwing gemist worden, deze voorlopig wel weer in de ijskast gezet kunnen worden. Natuurlijk, iedere wet heeft een bevriezende en conserverende werking op discussie en vernieuwing, maar het kwam de hier aan het woord zijnde leden voor dat bij het onderhavige ontwerp wel erg veel vernieuwingsvoorstellen weer in de diepvries gestopt worden.

Zeker wat betreft de t.b.r. was de discussie op een zodanig punt aangeland dat er hoognodig knopen moesten worden doorgehakt. Het enige orgaan dat dat kan is in dit geval de wetgevende macht. Wanneer het uiteindelijke resultaat van haar arbeid nog net zoveel sporen van koudwatervrees vertoont als dit ontwerp, betekende dit naar de opvatting van deze leden, dat men weer tientallen jaren blijft zitten met een sanctiesysteem waar niemand erg gelukkig mee is.

De eerste vraag, die bij deze leden opkwam, was er een van prealabele, en fundamenteel belang. De t.b.r. is indertijd ingesteld om het niemandsland tussen gevangenisstraf en KZ-verklaring te overbruggen. De vraag drong zich bij deze leden dan ook op, of de toendertijd bestaande noodzaak nu nog aanwezig is.

Aan de ene kant is daar het wetsontwerp Bijzondere Opnemingen Psychiatrische Ziekenhuizen (hierna aangeduid als WBOPZ). De voorwaarden voor een gedwongen opname (gevaar voor zichzelf, voor anderen of de algemene veiligheid van personen of goederen) zijn daarin dusdanig beperkt dat, nog meer dan voorheen, alleen ernstig gevaar voor de veiligheid van de patiënt zelf of zijn omgeving criterium mag zijn voor een gedwongen opname. Voor een zo ingrijpende ingreep als een vrijheidsberoving voor onbepaalde tijd terecht volgens deze leden.

Net als een bijzondere opneming is ook een t.b.r. volgens het ontwerp slechts geoorloofd indien gevaar voor anderen of de algemene veiligheid van personen of goederen dit eist.

Daarbij komt dat een t.b.r., hoewel opgelegd na een delict, evenmin als een bijzondere opname bedoeld is om leed te berokkenen (dat het door de betrokkenen meestal als een groter leed dan een vrijheidsstraf gevoeld wordt, is een tweede).

Bovendien is het in wezen vrij toevallig of een geestesgestoorde van zijn gestoordheid en/of gevaarlijkheid blijkt geeft

door het plegen van een delict of door een handeling, die toevallig niet onder een delictomschrijving valt, maar die wel zo gevaarlijk is dat dwangverpleging onvermijdelijk is.

En wel helemaal door het toeval wordt de situatie van art. 12a beheerst. Waarom kan op deze veroordeelde niet de WBOPZ worden toegepast, indien althans de extreme situatie zich voordoet die een gedwongen opname rechtvaardigt? Wat rechtvaardigt daarnaast een dwangverpleging ex art. 12a indien die situatie zich niet voordoet, zo vroegen de hier aan het woord zijnde verschillende en enkele andere leden.

Kortom, is enkel het feit dat een geestelijk gestoorde via een strafrechter in plaats van een burgerlijke rechter onder dwangverpleging wordt gesteld voldoende voor handhaving van het instituut t.b.r.? Welke andere, dwingende redenen zijn er voor deze handhaving?

Aan de andere kant wordt de t.b.r. begrensd door de vrijheidsstraffen. De laatste jaren is van verschillende kanten aangedrongen op een ingrijpende herziening van het systeem van vrijheidsstraffen. Opvallend is daarbij de sterke tendens naar een opheffing van het onderscheid tussen straf en maatregel, met name bij de auteurs Nagel, Mulder en De Waard. Als voordelen van een integratie van vrijheidsstraf en t.b.r. worden onder meer genoemd:

- betere evenredigheid tussen ernst van het delict en duur van de reactie daarop. Minder onzekerheid, met alle therapeutische voordelen, voor de veroordeelde doordat in ieder geval de maximumdetentie vaststaat;
- geen onderscheid meer tussen „gewone” en t.b.r. delinquenten, geen gevoelens van minderwaardigheid meer van de laatste ten opzichte van de eerste groep delinquenten;
- geen problemen meer rond de combinatie van gevangenisstraf en t.b.r.;
- vermindering van allerlei verwarrende situaties rond de voorwaardelijke t.b.r.

Daarbij komt dat maar al te vaak op terechtzittingen verdachten niet ter beschikking worden gesteld die zich in geen opzicht onderscheiden van verdachten die wél ter beschikking worden gesteld. Het in de wet genoemde onderscheid tussen geheel, verminderd en niet-toerekeningsvatbare delinquenten is een fictie. De wet noemt terecht geen wetenschappelijke criteria waarmee deze categorieën onderscheiden kunnen worden, want die zijn er niet. Toch handhaaft het ontwerp deze indeling. Welke psychiatrische mogelijkheden zien de bewindslieden om de groepen delinquenten volgens deze juridische indeling te selecteren en te onderscheiden, zo informeerden zij.

Het leek de hier aan het woord zijnde leden beter uit te gaan van een ander uitgangspunt, namelijk door het brede veld dat bestaat tussen de beide uitersten van de vrijwel niet en de vrijwel geheel gestoorde delinquent als een gegevenheid te aanvaarden. Het is wenselijker dit veld als zodanig te accepteren, in plaats van op grond van vage wettelijke termen dit veld op onwetenschappelijke en vrij willekeurige wijze in drie stukken te verdelen. Indien het onderscheiden van deze drie groepen delinquenten ontzettend moeilijk, zo niet onmogelijk is – hetgeen de bewindslieden zelf toegeven – waarom wordt dan deze geforceerde indeling gehandhaafd? Waarom deze drie scherp onderscheiden, zeer verschillende delictsgevolgen voort laten bestaan, terwijl in werkelijkheid sprake is van een breed veld, waarin veruit de meeste delinquenten in sommige opzichten aan de ene kant zitten en in andere opzichten aan de andere kant, en daarom alleen al nauwelijks in een hokje te passen zijn?

Als de bewindslieden op blz. 5 van de nota schrijven: „Thans wordt ernaar gestreefd, met behulp van de beschikbare methoden en technieken, de vrijheidsstraf tot een kritisch gehanteerd instrument van gedragsbeïnvloeding te maken”, op grond van welke methoden en technieken rechtvaardigen de bewindslieden dan de handhaving van deze indeling, zo vroegen zij? En met welke methoden en technieken wil hij deze indeling op een enigszins wetenschappelijk verantwoorde manier realiseren?

Het was deze leden duidelijk dat de door hen voorgestane opheffing van het dualisme straf – t.b.r. enerzijds en

t.b.r. en - van extreme gevallen - WBOPZ-t.b.r. anderzijds, met als uiteindelijk resultaat de verdwijning van het instituut t.b.r. niet zonder meer kan geschieden.

De vrijheidsbeneming, die nu gevangenisstraf heet, zal integraal van karakter moeten veranderen, aldus deze leden. Veel meer dan thans zal de nadruk gelegd moeten worden op de therapeutische mogelijkheden en onmogelijkheden die uit een vrijheidsbeneming voortvloeien, en die in de praktijk nog niet of nauwelijks gerealiseerd worden, alle goede bedoelingen ten spijt.

Zoals reeds gezegd, de nota spreekt over „de vrijheidsstraf tot een kritisch gehanteerd instrument van gedragsbeïnvloeding maken”. De vraag komt daarbij onmiddellijk naar voren in welke richting dit gedrag dan beïnvloed zal moeten worden, zo stelden de hier aan het woord zijnde leden verder. Aanpassing aan de bestaande maatschappij, aan de bestaande omgeving, of iets anders?

Wat is volgens de bewindslieden het eigenlijke doel van gevangenisstraf, t.b.r., gedwongen opname?

In dit verband vroegen zij of er, en zo ja, welke maatregelen de laatste tijd genomen zijn om van de vrijheidsstraf inderdaad iets meer te maken dan alleen maar een toebrengen van leed.

Hoe staat bijvoorbeeld het aantal vast van de aan inrichtingen verbonden gedragstherapeuten, psychologen, psychiaters, maatschappelijk werkers etc. in verhouding tot het aantal gedetineerden? Worden er stappen ondernomen om deze caseload te verlagen?

Vloeit voorts niet uit dit streven voort, dat iedere delinquent, nog voor hij veroordeeld wordt, onderzocht wordt welke vormen van therapie het best op zijn persoonlijke en sociale situatie van toepassing zijn?

Aan de andere kant zou ook het ontwerp WBOPZ enige wijzigingen moeten ondergaan, zoals een beter gewaarborgde verlengingsprocedure, betere rechtsbijstand, meer beroepsmogelijkheden e.d., voor het merendeel wijzigingen die ook zonder deze combinatie met de t.b.r. door de hier aan het woord zijnde leden zeer wenselijk werden geacht.

Het was, kortom, een open vraag voor deze leden, of het instituut t.b.r. in deze tijd nog wel zin heeft. Het kwam hen voor dat verdergaande voorstellen tot een integratie en een betere toepassing van de diverse soorten vrijheidberoving hoogst noodzakelijk zijn. Nauw overleg met de Minister van Volksgezondheid hierin achten zij vanzelfsprekend. Het was alleen met een dergelijk perspectief voor ogen dat deze leden de nu voorgestelde wetswijzigingen voor korte termijn aanvaardbaar achten.

Nog op een ander punt hadden deze leden hun vraagtekens over de continuering van het huidige systeem van vrijheidsstraffen in het algemeen en de t.b.r. in het bijzonder. In de literatuur heeft de laatste halve eeuw een flinke discussie gewoed over de vraag in hoeverre sociale factoren van invloed waren op iemands al dan niet crimineel gedrag. Maar het feit dat die invloed bestaat en dat gedrag voor een belangrijk deel bepaald wordt door een wisselwerking tussen individu en omgeving wordt niet meer betwist. In therapieën wordt dan ook steeds meer mede aandacht gegeven aan de omgeving van de cliënt, zo stelden zij. In het onderhavige ontwerp is echter niets van deze opvattingen terug te vinden. Er wordt alleen naar de delinquent gekeken, de delinquent wordt al dan niet veroordeeld, de delinquent wordt ter beschikking gesteld, de delinquent wordt behandeld. Met geen woord wordt de omgeving van de delinquent in dit hele proces betrokken. Op zich zelf is dat niet verwonderlijk, omdat ons hele strafproces van de individuele delinquent uitgaat en zijn omgeving slechts in zoverre daarbij wordt betrokken, om een beter beeld te krijgen van de delinquent en zijn motieven. Maar dat iemands gezin, werkkring of buurt veroordeeld, of ter beschikking gesteld wordt is in dit strafstelsel ondenkbaar. Toch zou dit in veel gevallen bepaald nuttig kunnen zijn, hoe merkwaardig het op het eerste gezicht ook lijkt. En zeker zou de omgeving veel meer bij de therapie betrokken kunnen worden, of die nu in een gevangenis plaatsvindt of in een inrichting voor t.b.r.-gestelden. De nadrukkelijke isolatie (nog geaccentueerd door b.v. zeer beperkte bezoekenregelingen), zoals het nu gebeurt,

van de delinquent als een soort zondebok uit zijn omgeving was voor deze leden in alle opzichten onaanvaardbaar. Niet alleen voor de resocialisatie van de delinquent, maar ook voor de omgeving, die door de aanwijzing van één zondebok vaak in haar ook niet al te juiste attitudes gesterkt wordt.

De hier aan het woord zijnde leden vroegen zich af in hoeverre het gerechtvaardigd is een criterium aan te leggen, ontleend aan vroeger gedrag (artikel 37 sub 2 „blijkens”) terwijl toch de maatregel gericht is op een toekomstig gedrag. Verdient het niet aanbeveling deze criteria duidelijker te richten op toekomstig gedrag, te meer daar de ernst of de hoeveelheid van de in het verleden begane delicten helemaal niet in overeenstemming hoeft te zijn met criteria als de ernst van de afwijking, de zwaarte van dreigende, strafbare feiten en de mogelijkheid dat deze feiten zullen worden begaan, zo vroegen deze leden zich af. Is het, los daarvan, niet beter de criteria te richten op de aard van het delict in plaats van de maximale straf die er op staat, bijvoorbeeld door een enumeratief stelsel, waarbij per delict wordt vermeld of het al of niet mogelijk is op grond daarvan t.b.r. toe te passen?

Is in dit verband ook de koppeling van ambulante-intramurale aan de zwaarte van het delict in plaats van aan de toestand van de delinquent wel zo zinnig? Hoe stelt de bewindsman zich daarbij een gedwongen ambulante behandeling voor? Is het niet beter, in die gevallen, waarin een dergelijke behandeling zijn nut kan afwerpen, de rechter de vrijheid te laten dit door middel van een bijzondere voorwaarde te bereiken? Daarbij komt dat de hier aan het woord zijnde leden de argumenten die de bewindslieden aanvoeren voor de keuze van toepassing van t.b.r. bij delicten waarop een jaar of meer is gesteld aanmerkelijk minder zwaarwegend achten dan de argumenten die zij er zelf tegen inbrengen. Het enige argument vóór, dat bij bepaalde kleinere delicten, die symptomatisch zijn voor een bij de dader ernstiger gestoordheid, toch ingegrepen moet kunnen worden achtten zij weinig overtuigend. Van de voorbeelden die de Centrale Raad van Advies noemt - mishandeling, vernieling en exhibitionisme - kwam het hen voor dat met name de laatste twee alleen in extreme omstandigheden een t.b.r. rechtvaardigen. Daarbij komt, aldus deze leden, dat juist in dergelijke extreme omstandigheden de delicten die de raad noemt voorbeelden zijn van aanleidingen voor een eventuele toepassing van de WBOPZ. Dat de rechter in dergelijke omstandigheden toch een gevangenisstraf zal opleggen, zoals de bewindslieden suggereren, achtten deze leden zeer onwaarschijnlijk. Zij hadden wat dat betreft iets meer vertrouwen in de rechterlijke macht en in het sepotbeleid van het openbaar ministerie.

Bovendien leek het hun nogal moeilijk om te bepalen of een feit inderdaad symptomatisch is voor „een ernstige gestoordheid die recidive van ernstiger aard doet vrezén” nu bij deze delicten een observatie tijdens de voorlopige hechtenis onmogelijk is. En, zoals hiervoor reeds is gezegd, is het doel, een ambulante behandeling bij dergelijke delicten net zo goed te bereiken door een psychiatrische behandeling als bijzondere voorwaarde te stellen. Zijn de bewindslieden bereid deze mogelijkheden nog eens te vergelijken met hun voorstel en de zaken tegen elkaar af te wegen?

Moet voorts uit het gebruik van het woordje „blijkens” geconcludeerd worden dat voor toepassing van het artikel causaal verband tussen de afwijking en het begane delict vereist is? Is het strafblad niet een al te povere indicator van datgene wat de samenleving van de betrokkene te wachten heeft? Hoe staat het in dit geval met artikel 38c, waar opdracht tot intramurale behandeling gegeven kan worden op grond van feiten die zich ná het onderzoek op de terechtzitting hebben voorgedaan?

Wat de afschaffing van de verplichte combinatie van straf-t.b.r. betreft wezen deze leden nogmaals op hetgeen zij in hun inleiding naar voren hadden gebracht. Het accent dient niet gelegd te worden op de mate van toerekeningsvatbaarheid, maar het delictsgevolg dat in ieder geval afzonderlijk aan het geconstateerde delict voor de dader en de gemeenschap het beste kan worden verbonden.

De argumenten die voor handhaving van de combinatie-mogelijkheid straf-t.b.r. worden aangevoerd achtten deze leden te weinig overtuigend.

Niet ieder verblijf in de gevangenis zal per se tot verergering van de psychische stoornis leiden, maar het is wel zeker dat de rechter die tot een combinatie straf-t.b.r. beslist in dit opzicht zware risico's neemt, die geen mens kan overzien. Het was daarom, dat voornoemde leden deze mogelijkheid van combinatie uitdrukkelijk in de wet uitgesloten zouden willen zien. Bij een vrijwillig verblijf van langere duur in een gewone psychiatrische inrichting zijn de negatieve bijwerkingen van het nogal kunstmatige inrichtingsleven al vaak zo groot, dat ze de positieve aspecten van de therapie geheel overschaduwden. Hoeveel te meer is dit niet het geval bij een gedwongen verblijf, gewoonlijk zonder enige therapie, in de uiterst deprimerende en abnormale atmosfeer die gewoonlijk in „ons gedifferentieerde gevangeniswezen” hangt.

Hebben de bewindslieden in de omvangrijke literatuur die op dit punt bestaat nog andere iets minder absolute uitgangspunten over het effect van de detentie op een psychisch labiele gedetineerde aangetroffen? Waarom zetten zij zich in de memorie van toelichting alleen tegen een zeer absoluut standpunt af, zo vroegen zij. Vinden zij de bestaande rechterlijke vrijheid op dit punt belangrijker dan de zeer zware risico's waaraan zij de psychisch gestoorde gedetineerde volgens vele andere, meer genuanceerde, standpunten blootstellen?

Wat is de functie van de straf bij de combinatie straf-t.b.r.? Worden niet de beveiligende en – voor zover aanwezig – therapeutische functies van de straf volledig door de t.b.r. opgevangen? En heeft de t.b.r. – hoewel niet zo bedoeld – in de praktijk niet een minstens zo afschrikwekkende werking als een gevangenisstraf? Welke andere functie blijft er in dat geval dan nog over voor de straf, behalve de vergeldende? Welk verschil bestaat er tussen „vergeldden” en „manifest maken van de verwijtbaarheid”? En als de verwijtbaarheid dan zo nodig „manifest gemaakt” moet worden, waarom kan dat dan alleen via een (gevangenis)straf geschieden? Is een vooronderzoek, een proces, een veroordeling in dat opzicht niet voldoende?

Kunnen de bewindslieden voorts aangeven waarom tijdens de gevangenisstraf „het verantwoordelijk stellen voor de bewezen feiten” gerealiseerd wordt via een regiem dat nagenoeg geen ruimte laat voor enige ontwikkeling van het persoonlijke verantwoordelijkheidsgevoel ten aanzien van de gemeenschap?

De vermeende voordelen van een combinatie straf-t.b.r. bleven tot nu toe voor deze leden in het vage. De nadelen zijn, aan de andere kant, naar hun mening duidelijk. Rechtvaardigt bij voorbeeld de „rechterlijke vrijheid” of „het manifest maken van de bewezen feiten” de onderbreking voor de in de gevangenis begonnen therapie? Bestaat niet de kans, dat de geestelijke instelling van de betrokkene ná de gevangenisstraf vaak minder houvast biedt voor een therapeutische bejegening? Dit alles afgezien nog van de hierboven genoemde negatieve effecten.

De hier aan het woord zijnde leden citeerden met instemming v. Belkum (Delikt en Delinkwint, oktober 1971, blz. 517) waar deze schrijft: „Het ontzien van de menselijke waardigheid wordt niet bevorderd door het propageren van disfunctionele oplossingen. Deze versterken slechts de discriminatie. Nodig is – het is al zo vaak gezegd – een grondige herziening van het beleid ten aanzien van de medeburgers bij wie deviant gedrag – al of niet berustend op bepaalde psychische stoornissen – wordt gekonstateerd.”

Deze leden achtten verder de in de titel (memorie van toelichting, blz. 10) gebruikte uitdrukking „voorwaardelijke t.b.r.” minder juist. Deze term suggereert ten onrechte dat ook volgens het ontwerp de executie kan worden opgeschort. Artikel 38 schort evenwel de executie niet op, maar laat de rechter slechts in bepaalde gevallen de keuze of deze ambulante of intramuraal moet geschieden. Ook suggereert de term, dat overtreding van de voorwaarden tot verpleging van overheidswege leidt, hoewel daarvoor een heel ander vereiste is gesteld, nl. de veiligheid van anderen dan wel de algemene veiligheid van personen of goederen.

Het wetsontwerp noemt geen criteria op grond waarvan de rechter hetzij tot een ambulante, hetzij tot een intramurale therapie beslist. Waarom niet, zo informeerden zij. Aan welke criteria denken de bewindslieden?

Wat gebeurt er als de voorwaarden niet worden nagekomen, maar er geen direct gevaar bestaat voor de veiligheid van anderen of de algemene veiligheid van personen of goederen of als de t.b.r.-gestelde weigert zijn gedwongen ambulante therapie te ondergaan?

Kunnen de bewindslieden voorts aangeven welke „feiten of omstandigheden” zij op het oog hebben die een omzetting van een ambulante in een intramurale t.b.r. rechtvaardigen? Wat is het praktische verschil tussen de in artikel 38c genoemde criteria en die van artikel 37a? (zie ook artikelsgewijze opmerkingen).

De leden hier aan het woord vreesden dat artikel 38c het gevolg kan hebben dat iemand, veroordeeld tot een ambulante t.b.r., jaren na dato, op grond van heel andere feiten, plotseling zonder veel moeite alsnog van zijn vrijheid beroofd kan worden. Is een dergelijk, langdurig zwaard van Damocles wel in overeenstemming met de fundamentele principes van rechtszekerheid?

Hoe komt voorts de rechter aan de voorwaarden die hij aangeeft? Put hij deze uit een voorlichtingsrapport of uit een psychiatrisch rapport? Kunnen de bewindslieden deze constructie rijmen met het feit dat talrijke instanties er keer op keer op wijzen dat hulp en steun verlenen enerzijds en toezicht houden op naleving van de voorwaarden anderzijds moeilijk, zo niet onmogelijk te combineren zijn? Zeker geldt dat „andere organisaties” (memorie van toelichting, blz. 11, bovenaan) dan de reclasseringsinstellingen al heel weinig gemotiveerd zullen zijn om de door de rechter geformuleerde eisen tot naleving te gaan controleren. Hoe denken de bewindslieden overigens aan deze organisaties te komen?

Wanneer komt genoemde algemene maatregel van bestuur tot stand? Is hierover overleg geweest met de ambtgenoten van Volksgezondheid en C.R.M.?

Zij wèzen er ten slotte op dat het opleggen van een t.b.r. van allerlei meer of minder toevallige factoren af kan hangen. Een belangrijke factor daarbij zijn de plaatselijke verschillen in de manier van rapporteren. Is het niet raadzaam terwille van de uniformiteit en de degelijkheid van de rapportage per a.m.v.b. een aantal minimumeisen vast te stellen waaraan dergelijke (en andere) psychiatrische en sociale voorlichtingsrapporten moeten voldoen?

Ingaande op de verlenging van de t.b.r. stelden deze leden dat zij de aanwijzing van een centrale beroepsinstantie met bijzondere deskundigheid een grote verbetering bij de verlengingsprocedure achten. De voordelen – uniform verlengingsbeleid, betere vergelijkingsmogelijkheden, grotere deskundigheid – zijn evident. In dit verband kwam bij hen de vraag op, of deze voordelen ook al niet in eerste instantie te verwezenlijken zijn door bij voorbeeld per hofressort één rechtbank speciaal met deze verlengingsprocedure te belasten, in plaats van – zoals het ontwerp voorstelt – de rechtbank in welk arrondissement de inrichting ligt. Dit laatste voorstel mag gunstiger zijn voor de communicatie tussen de staf van de inrichting en de rechtbank, maar dit kan ook een nadeel zijn. Maar al te gauw wordt de indruk gewekt als zou de verlenging een soort onderonsje zijn tussen inrichting en rechtbank, die in de loop der jaren redelijk op elkaar ingespeeld zullen raken. Een speciale rechtbank per hofressort kan de controlerende functie op de verlengingsprocedure wellicht beter vervullen. Haar kijk op de zaak is minder vertroebeld door te nauwe banden met alle betrokkenen. Daarbij komen de reeds genoemde voordelen: meer uniform verlengingsbeleid, betere vergelijkingsmogelijkheden tussen de verschillende inrichtingen, meer ervaring, grotere deskundigheid.

De leden hier aan het woord vonden de argumentatie, waarmee de bewindslieden een maximering van de t.b.r. afwijzen, tegenstrijdig en niet overtuigend. Enerzijds hanteert het wetsontwerp voor verlenging alleen het criterium „veiligheid van anderen, dan wel de algemene veiligheid van personen of

goederen (artikel 509v)”, met andere woorden de veiligheid voor de omgeving staat primair (over de toestand van de delinquent spreekt het artikel met geen woord), anderzijds schrijven de bewindslieden in de memorie van toelichting (blz. 12) dat zij de t.b.r. primair als een medische maatregel zien, waarbij het al dan niet verlengen primair op medische indicatie zou moeten geschieden. Wat is nu, naar de mening van de bewindslieden, de primaire doelstelling van de t.b.r.? Beveiliging van de maatschappij of „genezing” van de delinquent?

Daarbij komt dat voornoemde leden, daargelaten of de t.b.r. primair als een medische maatregel bedoeld zou zijn – quod non –, of niet, deze medische aspecten van de t.b.r. juist door het gebrek aan een algemene of individuele maximering, door het gebrek aan iedere (rechts-) zekerheid in het gedrang zien komen.

Het feit dat de verpleging gedwongen plaatsvindt is niet bevorderlijk voor de lust van de betrokkenen eraan mee te werken. Daarnaast maakt het uitzichtloze karakter ervan het voor de verpleegde helemaal een moedeloos makende affaire. Bovendien nemen de nadelen van hospitalisering na enkele jaren verpleging dusdanig toe, dat ze meestal niet meer opwegen tegen de voordelen die een voortgezette therapie nog kan bieden. Een langer verblijf vermindert de kansen op een goede terugkeer in de maatschappij aanzienlijk. Zo bergt iedere verlenging de motieven van de volgende verlenging al in zich. Natuurlijk verschillen deze negatieve bijwerkingen van geval tot geval. Maar er is zeker een termijn denkbaar, waarboven vrijwel iedereen last van deze verschijnselen krijgt. Een therapie, die langer duurt dan deze maximumtermijn, zal zo beïnvloed worden door deze nadelige nevengevolgen, dat eventuele positieve effecten daartegenover weg zullen vallen.

Zij stelden de vraag, of het al te gewaagd is ervan uit te gaan dat een intramurale t.b.r. langer dan b.v. 4 jaar slechts in uitzonderlijke gevallen een goede integratie in de maatschappij nog bevordert. Is een maximering daarom juist niet alleen al om therapeutische redenen gewenst?

Afgezien daarvan vroegen deze leden zich af, of de argumenten van de bewindslieden een dergelijk gewicht hebben, dat ze het doen wegvallen van een van de meest elementaire vormen van rechtszekerheid – nl. weten hoe lang je eigen vrijheidsberoving maximaal duurt – rechtvaardigen. Het leek deze leden onjuist om zich hier te verschuilen achter de formele tegenstelling straf-maatregel. Formeel beoogt de t.b.r. geen leed toe te brengen, maar alle formaliteiten en goede bedoelingen nemen niet weg dat de t.b.r. in het algemeen door de betrokkenen als een groter leed wordt gevoeld dan een gevangenisstraf. Juist als men deze formele tegenstelling serieus neemt, dient men in de praktijk te zorgen dat inderdaad het leed bij het toepassen van de maatregel t.b.r. geminimaliseerd wordt. Moet men alleen al niet daarom een van de belangrijkste oorzaken van het leed dat de t.b.r. met zich meebrengt, nl. de onbepaalde duur van de maatregel, wegnemen, zo vroegen zij.

Daarbij komt de eis van rechtsgelijkheid. Waarom moet een verminderd toerekeningsvatbare veel langer leed ondergaan dan een toerekeningsvatbare delinquent? Rechtvaardigen – op zich twijfelachtige – therapeutische voordelen de neiging om mensen die enigszins gestoord worden geacht te onttrekken aan de meest elementaire regels van het recht?

De argumentatie, dat het binden van de maximum termijn van de maatregel aan de strafmaxima, genoemd in de wet, een willekeurige maximering inhoudt achtten de leden hier aan het woord op zich juist. Moet echter op grond van deze argumentatie de nog veel grotere willekeur, die het helemaal niet noemen van maxima inhoudt, gehandhaafd blijven, zo vroegen zij. Waarom wel voor de straf deze – inderdaad vrij willekeurige – maximering en niet voor de strafrechtelijke maatregel? In die enkele extreme gevallen dat de maatschappelijke veiligheid een voortgezette dwangverpleging boven de maximumtermijn, dwingend eist staat nog altijd de weg open om op basis van de Wet Bijzondere Opnemingen Psychiatrische Ziekenhuizen op te treden. De nieuwe procedure die hiervoor gevoerd moet worden, wordt volkomen gerechtvaardigd door

het ingrijpende karakter van deze verdere gedwongen verpleging.

Voor de door de bewindslieden terecht verworpen gedachte van binding aan de strafmaxima zijn er op zijn minst vier alternatieven denkbaar.

Het eerste is een algemeen maximum, onafhankelijk van de aard van het delict. Het tweede is een wettelijk vastgesteld maximum, via enumeratie van de strafbare feiten en van de daarbij toegestane maxima (in feite een correctie op de binding aan de huidige strafmaxima). Dit zou rekening houden met het evenredigheidspostulaat, dat voor zware misdrijven niet dezelfde maxima mogen gelden als voor lichtere. Het past eventueel ook in de sfeer van de bijzondere preventie, maar het heeft met „medische indicatie” minder te maken.

Het derde is een algemeen maximum van b.v. twee jaar met slechts de mogelijkheid tot verlenging daarna indien het risico dat (opnieuw) agressieve delicten waarbij geweld wordt gebruikt tegen personen, of wel leven en veiligheid van personen in gevaar worden gebracht, zullen worden gepleegd onaanvaardbaar moet worden geacht. Het vierde is – eventueel gecombineerd met een van de drie hiervoor genoemde maximeringen – dat de rechter van geval tot geval een maximum termijn vaststelt. De veelgehoorde klacht dat een ter beschikkingstelling ook voor de rechter een sprong in het duister betekent, omdat de rechter, die de maatregel oplegt nu geen enkele invloed heeft op de duur ervan wordt daarmee beantwoord. En daarnaast moet de argumentatie vóór maximering op deze en/of op een andere wijze van uit het belang van de waarborging van de rechtszekerheid van de t.b.r.-gestelde een Minister van Justitie – hoeder van deze belangen – aanspreken. De hier aan het woord zijnde leden verwachtten dan ook dat de bewindslieden het probleem van de maximering – mede aan de hand van de hiervoor genoemde alternatieven – nog eens nader zouden bezien.

Met name bij de paragraaf inzake de rechtspositie van de ter beschikking gestelde en de verpleging-behandeling komt de vraag naar het doel van de t.b.r. en daarnaast naar het doel van de behandeling van de ter beschikking gestelde. Hierboven duiden verschillende en enkele andere leden reeds aan dat volgens de tekst van het ontwerp de t.b.r. primair als een veiligheidsmaatregel gezien moet worden (b.v. artikel 37a – terbeschikkingstelling, artikel 38c – omzetting ambulante in intramurale t.b.r., artikel 509 Sv. – de voorwaarden voor verlenging noemen alleen de veiligheid van anderen dan wel de algemene veiligheid van personen of goederen als grond en spreken met geen woord over het therapeutisch belang van de t.b.r. gestelde), terwijl de bewindslieden spreken over een primair medische maatregel (memorie van toelichting, blz. 12, 1e kolom).

Dezelfde onzekerheid bestaat over het doel van de therapie. Is het de bedoeling dat de t.b.r. gestelde netjes wordt aangepast, waarbij de bestaande maatschappelijke situatie, hoe ongunstig die ook voor de t.b.r. gestelde mag wezen, als gegevenheid wordt aanvaard? Wordt het niet-recidiveren als hoofddoel gesteld, zoals men dat b.v. kan aflezen uit artikel 39b, lid 2, waarbij in geval van voorwaardelijke beëindiging als algemene voorwaarde wordt gesteld dat de t.b.r.-gestelde zich niet aan enig misdrijf zal schuldig maken? Hoe staan de bewindslieden tegenover de modernere opvattingen in de psychiatrie, waarin met name zaken als „medische indicatie” en „medische maatregel” niet geïsoleerd kunnen worden aangegeven (zoals in de memorie van toelichting nog wel eens gedaan wordt, blz. 12, linker kolom), in elk geval niet los van een sociale indicatie? Is „genezen” niet iets meer dan uitsluitend aanpassen aan de bestaande samenlevingsverhoudingen? Kortom, is het hoofddoel „niet recidiveren” of „het vinden van een beter geïntegreerde, harmonieuze persoonlijkheid”, waarbij het risico van – lichte – recidive bewust geaccepteerd wordt?

Andere vragen die in dit verband bij deze leden opkwamen waren o.m.:

Welke taak ligt bij de hoofdinspectie van de geestelijke volksgezondheid bij het toezicht op de verpleging van de t.b.r.-

gestelden, in verhouding tot het toezicht van het Ministerie van Justitie? Kan te veel toezicht van Justitie niet remmend werken op de bereidheid van algemene psychiatrische centra om „Justitie-patiënten” op te nemen? Hoe is ter zake de samenwerking geregeld tussen Justitie en Volksgezondheid?

Wat bedoelen de bewindslieden voorts met artikel 37c derde lid „ziet er op toe dat de ter beschikking gestelde die van overheidswege wordt verpleegd de nodige behandeling krijgt”? Wie bepaalt wat „de nodige behandeling” is? Castratie, lobotomie, injectiekuren, shocktherapieën, ook tegen de wil van de patiënt? Is het niet noodzakelijk dergelijke, zeer ingrijpende behandelingen met de nodige rechtswaarborgen te omringen, zo ze al niet geheel te verbieden? Kan het identiteitsverlies door injectiekuren, het leed van een castratie, de marteling van een shocktherapie, de doodstraf door middel van een lobotomie wel in overeenstemming gebracht worden met de individuele mensenrechten, zoals artikel 3 van het Verdrag van Rome? Geeft de in het ontwerp gebruikte formulering (in plaats van de huidige term „verplegen”) niet nog meer vrij baan aan een van overheidswege bepaalde furor therapeuticus?

Wordt voorts onder „gedragsbeïnvloeding”, waarover de nota spreekt, ook verstaan de toepassing van de diverse soorten aversiotherapieën (b.v. van Feldman en MacCulloch) op b.v. homoseksuelen en paedofielen, zoals die o.m. beschreven staan in De Moor en Orlemans, „Inleiding tot de gedragstherapie”, blz. 106 en Meyer en Chesser „Behaviour Therapy in Clinical Psychiatry”, blz. 102 e.v.? Worden deze therapeutische methoden ook toegepast op ter beschikking van de regering gestelden?

Ten slotte achtten voornoemde leden „de belangrijke controlerende taak” van de sectie psychopatenzorg van de centrale raad van advies door één per jaar iedere inrichting te bezoeken voor de leden van voornoemde sectie een zaak van tijdsverspilling. Zij zagen niet in hoe in redelijkheid controle kan worden uitgeoefend door een gezelschap vriendelijke dames en heren, die één per jaar een middag door de voor die gelegenheid keurig opgedofte inrichting wandelen. Het zal met dit ritueel waarschijnlijk net zo gaan als met de – nog veel essentiëlere – controlebezoeken van de officier van justitie aan de „gestichten” volgens de KZ wet, die in de praktijk niet of nauwelijks plaatsvinden. Deze leden zouden van de bewindslieden graag horen welke mogelijkheden er bestaan om hiervoor een speciale, ambulante officier van justitie of rechter-commissaris in te stellen, die – zeer onverwacht – inrichtingen bezoekt om deze controlefunctie uit te oefenen.

Aan het slot van hun algemene opmerkingen stelden deze leden dat, gezien de nauwe relatie tussen de WBOPZ en de WTBR het naar hun mening aanbeveling zou verdienen vanaf heden beide ontwerpen gelijk te behandelen, beginnend bij de memorie van antwoord van beide ontwerpen. Men kan ze niet gescheiden zien, aldus deze leden.

Kunnen de bewindslieden een samenhangend, visueel aansprekend overzicht geven van de verschillende categorieën waartoe ter beschikking gestelden of ter beschikking te stellen personen, alsmede „gewone” delinquenten kunnen behoren of kunnen gaan behoren indien dit ontwerp wet zal worden? Gezien de elementen van voorwaardelijkheid, het intra- en extra murale, de mogelijkheid van verpleging in een diversiteit van inrichtingen, het proefverlof e.d. zal het anders voor de leek steeds minder inzicht geven wat zich in de psychopatenzorg afspeelt en waar – zonodig – de afgrenzing plaatsvindt tegenover niet strafrechtelijk verpleegden.

Ten slotte achtten zij de term t.b.r. (ter beschikking stellen van de regering) niet bruikbaar, tenzij men inderdaad van mening is dat de regering ter beschikking dient te worden gesteld, hetgeen hier echter niet aan de orde is. Ter beschikking stellen aan de regering ten einde etc. is de zeer begrijpelijke vorm. Kan de Minister een middel bedenken om het gangbare, foutieve taalgebruik tegen te gaan? (zie ook soortgelijke opmerkingen van Nieboer in Delict en Delinquent 1973, blz. 16). Zij zouden gaarne hierop een reactie van de Regering vernemen.

Verschillende andere leden merkten op, dat de huidige regelingen en praktijken rond de t.b.r. een voortdurende bron van rechtsonzekerheid zijn. Er zijn voorbeelden te over, waaruit dat blijkt en waarmede ook het parlement steeds weer geconfronteerd wordt in de vorm van brieven en klachten, die vanuit inrichtingen aan zowel Kamercommissies als aan Kamerleden gericht worden. Niet alleen degenen, die t.b.r. ondergaan, maar bijna allen, die met de uitvoering daarvan – in welke vorm dan ook – te maken hebben, leven in onvrede met de huidige toestand. De meningen van reclasseringsinstellingen, van vele juristen en medisch personeel, zoals deze de laatste tijd in steeds sterkere mate en in kritische zin worden geuit, illustreren dat. Het gaat hier om een complex van maatregelen, waarin – van buitenaf, vanuit de maatschappij zelf – moeilijk of praktisch niet geïnterveneerd kan worden ter bescherming van het recht van de individuele staatsburger en ter bevordering van de geestelijke gezondheid, die in een aantal gevallen meer geschaad wordt dan gebaat is met grenzeloze uitbreiding van de termijn van terbeschikkingstelling.

Deze leden stonden op het standpunt, dat de huidige t.b.r. een maatregel is, die maatschappelijk gezien de nodige feodale trekken vertoont en die medisch gesproken reeds ver achterhaald is door de ontwikkeling van inzichten op het gebied van de psychiatrie.

Zij zagen het onderhavige wetsontwerp in ieder geval als een goede aanleiding en mogelijkheid om de discussie over het vraagstuk van de t.b.r. te voeren met het doel om aan de bestaande toestand van rechtsonzekerheid een einde te maken, althans deze onzekerheid op zijn minst terug te dringen.

Het kwam hen voor, dat het wetsontwerp wel een aantal verbeteringen inhoudt, maar zeker geen definitieve, aanvaardbare oplossing voor het inderdaad zeer ingewikkelde probleem biedt. T.b.r. is een maatregel die is opgenomen in het strafrecht, en die wordt opgelegd door de strafrechter. Deze koppeling berust op utiliteitsoverwegingen. De strafrechter weet op deze manier, dat een gevaarlijke delinquent bij ontslag van rechtsvervolgning niet op vrije voet komt. Deze koppeling heeft bepaalde nadelen. Met name tegenover de terbeschikkinggestelde is de wetenschap dat zijn t.b.r. „straf” is in de zin van „straf”-recht, niet bevorderlijk voor het willig ondergaan van de behandeling. De functie van de t.b.r. is echter tweeledig: medisch (genezend) en juridisch (beschermend).

Deze leden betreurden het, dat dit ontwerp de vraag of de t.b.r. wel binnen de sfeer van het strafrecht hoort, stilzwijgend passeert, en dat zelfs de handtekening van de Minister van Volksgezondheid onder het ontwerp ontbreekt.

Zij waren in ieder geval van mening, dat de t.b.r. tot het uiterste behoort te worden beperkt.

De in het ontwerp getrokken grens van misdrijven met een strafmaximum van hoger dan 1 jaar gevangenisstraf, draagt daar niet toe bij, terwijl deze grens volmaakt willekeurig is, zo stelden zij. Zij konden zich echter verenigen met de gevonden vorm van ambulante behandeling, een vorm die naar hun mening ook, wanneer t.b.r. beslist noodzakelijk blijkt, zo veel mogelijk zal moeten worden toegepast in de gevallen waarbij misdrijven in het spel zijn waarop voorlopige hechtenis is toegelaten. Zij stelden zich positief op ten aanzien van de loskoppeling van straf en maatregel in dit ontwerp; zij waren echter van mening, dat voor de gevallen waarin een bevel tot dwangverpleging wordt gegeven, de straf van onvoorwaardelijke gevangenisstraf dient te zijn uitgesloten, omdat deze combinatie niet functioneel en zelfs schadelijk is.

Zij betreurden het ontbreken van een maximumverpleegtermijn. Juist gezien het odium van straf dat op de t.b.r. rust is de onbekende lengte van de maatregel voor de terbeschikkinggestelde een zware, soms onmenselijke belasting. Mede gezien het feit dat voor de ambulante verpleging wel een maximum is voorgesteld, drongen zij aan op het scheppen van een maximumverpleegtermijn, met daarbij behorende mogelijkheden van opvang voor dié gevallen, waarbij zeer gevaarlijke patiënten terug zouden keren in de maatschappij.

Zij misten in het ontwerp een uitwerking van de voorwaarden waaraan het onderzoek van de toekomstige terbeschikkinggestelde moet voldoen.

Gezien het boven gesignaleerde medische karakter van de maatregel leek hun dit een eerste vereiste voor een goede waarborging van de uitvoering ervan. De beslissende instantie, de strafrechter, is immers een leek op dit gebied.

Ten slotte waren deze leden van mening, dat de garanties voor de terbeschikkinggestelde vooral hierin tekort schieten, dat rechtsbijstand door een advocaat op te veel punten niet is geregeld (i.c. bij herroeping voorwaardelijk ontslag, intrekking proefverlof, herroeping voorwaardelijk opgeschorte verpleging).

Sommige leden betreurden het dat het niet mogelijk is gebleken, ongetwijfeld in verband met de vele andere werkzaamheden van de Tweede Kamer, de nota t.b.r. afzonderlijk te behandelen; er zou dan wat ruimer gelegenheid zijn geweest op uitgangspunten, doelstellingen e.d. in te gaan.

Voorts vonden zij het jammer dat het wetsontwerp BOPZ en dit wetsontwerp een gescheiden behandeling hebben gekregen. Zou de Regering door de memorie van antwoord tegelijkertijd in te dienen alsnog een poging tot voeging willen doen?

Vervolgens stelden zij, dat in dit wetsontwerp niet ingegaan wordt op het handhaven van de begrippen „straf” en „maatregel”; in de nota wel.

Nu het systeem is gekozen dat, nadat de rechter het feit strafbaar, en de dader in welke mate dan ook toerekeningsvatbaar heeft geoordeeld niettemin het opleggen van straf achterwege kan blijven, vroegen zij zich af of het verschil in terminologie gehandhaafd kan of moet worden.

Ook de maatregel is immers het directe gevolg van het strafbaar feit; zonder dat bewezen is verklaard, dat de verdachte het strafbare feit begaan heeft, kan de rechter volgens artikel 37a geen t.b.r. opleggen; hierin schuilt een essentieel verschil met de vereiste rechtelijke machtiging van de wet BOPZ.

Hoe kan in verband met de rechtszekerheid gemotiveerd worden dat de één voor een door hem begane strafbaarheid wel straf krijgt en de ander niet, terwijl beiden gedeeltelijk toerekenbaar worden geoordeeld, zo vroegen zij. De mogelijkheid van schuldigverklaring zonder oplegging van straf, zou naar de mening van deze leden daarbij niet helpen, omdat daarbij de ratio is dat in zo'n geval van strafvaardigheid, in tegenstelling tot strafbaarheid, geen sprake is. Hierbij komt dan nog dat de t.b.r.-gestelde zelf de maatregel wel degelijk als een straf ervaart. Zou het derhalve geen zin hebben een term voor beide soorten strafrechtelijke bejegening te kiezen, zo informeerden zij.

De hier aan het woord zijnde leden zagen voorsnog niet in dat het verantwoord is verband te leggen tussen delicten waarvoor voorlopige hechtenis wordt toegestaan en het soort t.b.r. (intra-muraal of ambulante) dat opgelegd kan worden.

Voorlopige hechtenis had naar de opvatting van deze leden een strafrecht-nood-karakter.

De criteria voor voorlopige hechtenis hangen niet samen met de toerekenbaarheid van de verdachte, maar met het belang van de openbare orde in die zin dat het absoluut noodzakelijk wordt geoordeeld de verdachte zonder dat hij strafrechtelijk veroordeeld is, van zijn vrijheid te beroven. Geschiktheid van de verdachte enige therapeutische behandeling te ondergaan, gehele of gedeeltelijke toerekeningsvatbaarheid komen niet aan de orde.

Deze leden zagen niet in, dat indien de rechter meent dat als strafrechtelijke bejegening uitsluitend een soort t.b.r. moet worden opgelegd, de motivering van welk soort t.b.r. hij kiest gekoppeld kan worden aan de mogelijkheid voor het delict voorlopige hechtenis toe te passen.

Hoewel zij het eens waren met het voorgestelde systeem van voorwaardelijke t.b.r., onvoorwaardelijke t.b.r. en het niet noodzakelijkerwijs opleggen van straf en maatregel te zamen, vroegen zij zich af of niet toch ook bij alleen opleggen van t.b.r. een (minimum) vaste termijn moet worden genoemd, al is het maar net als bij „straf” mogelijk is, van zeer korte tijd. Dat zou de rechtszekerheid en de rechtsgelijkheid ten goede kunnen komen.

Voorts zagen zij niet dat, indien straf en maatregel te zamen worden opgelegd de straf niet in de t.b.r. zou kunnen opgaan; de t.b.r. en de straf zouden gelijktijdig moeten beginnen; juist omdat in de regel in Nederland korte straffen worden gegeven zal de t.b.r. meestal langer nodig zijn dan de duur van de straf, zeker als met voorwaardelijke invrijheidstelling rekening wordt gehouden, aldus deze leden.

De duur van de straf kan in het kader van de behandeling van de t.b.r.-gestelde een gegeven zijn, waarop het behandelingsplan dan mede gebaseerd wordt. Bovendien kan de rechter zich voor de uitspraak laten voorlichten over de te verwachten duur van de t.b.r.-behandeling en daarmee rekening houden.

Zij zagen voorsnog niet in dat een dergelijk systeem ondoelmatig of onjuist zou zijn.

Zij stelden, dat zij reeds vaker op de huns inziens vele voordelen biedende mogelijkheid van splitsing van het strafproces in 2 fasen geweest hadden, te weten eerst de beoordeling van de vraag of de verdachte het feit begaan heeft en strafbaar is en vervolgens de strafmaat, de bejegening. Zou het niet zinvol zijn daar (ook) in het kader van dit wetsontwerp aandacht aan te besteden, zo vroegen zij ten slotte.

Enkele leden verklaarden, dat het hun moeite kostte aan het begrip „ter beschikking gesteld”, zoals dat voorkomt in het nieuwe artikel 37a, nog een concrete inhoud te geven. Zal niet ieder vragen: ter beschikking van wie, en waartoe? Dit klemde voor hen nog meer, waar de wet aan de rechter twee mogelijkheden geeft om aan de terbeschikkingstelling een concrete inhoud te geven, waarvan de tweede geformuleerd is als een ontkenning van de eerste. Afgezien van de vraag wat de betekenis is van een „bevel dat niet” (is dat hetzelfde als een verbod?), misten zij in de wetstekst ook een omschrijving wat nu de gemeenschappelijke noemer is van die beide vormen van terbeschikkingstelling.

Even onduidelijk leek hun de inhoud van de term „voorwaarden” in artikel 38 tweede lid. Ter voorkoming van wat dienen die voorwaarden? Wat gebeurt er indien de gestelde voorwaarden niet worden nageleefd? Dit zal toch niet altijd overeenkomen met de omschrijving in artikel 38c van de gevallen waarin alsnog verpleging van overheidswege kan worden opgelegd?

Zou niet een veel duidelijker beeld ontstaan, wanneer de terbeschikkingstelling zonder verpleging een afzonderlijke maatregel zou worden, waarvan de voorwaarden als bedoeld in artikel 38 tweede lid de inhoud uitmaken?

Deze leden waren voorts van mening dat het wetsontwerp onduidelijk laat of de terbeschikkingstelling een strafrechtelijke dan wel een medische maatregel is. Indien ze primair een medische maatregel is (zoals de memorie van toelichting stelt), kan dan niet worden volstaan met het regiem van artikel 37 uit te breiden tot die gevallen dat er sprake is van schuldigverklaring al of niet gepaard met oplegging van vooraf te ondergane straf?

In de ogen van deze leden was echter de terbeschikkingstelling, gezien haar ingrijpend karakter, niet los te zien van het gepleegde misdrijf. Het ging hun dan echter te ver deze mogelijkheid te openen ook indien de geestelijke stoornis eerst na het plegen van het misdrijf dat tot de veroordeling aanleiding is, is opgetreden. Evenzeer vroegen zij zich af, of het juist is dat feiten van later datum dan het delict (afgezien van het niet nakomen van gestelde voorwaarden) redenen kunnen zijn om een t.b.s. zonder verpleging alsnog om te zetten in een t.b.s. met. Is opneming via de wet B.O.P.Z. dan geen betere weg?

Op dezelfde grond wilden zij wel een lans breken voor de gedachte om aan de terbeschikkingstelling een maximum duur te geven. Vormt de persoon daarna nog een gevaar, dan is weer toepassing van de wet B.O.P.Z. de aangewezen weg.

Het wetsontwerp introduceert wel een beperkte duur voor de t.b.s. zonder verpleging. Zijn de daarvoor aangevoerde argumenten ook geen redenen om een t.b.s. met verpleging te doen eindigen nadat de voorwaardelijke beëindiging een overeenkomstige termijn ononderbroken geduurd heeft?

Deze leden vroegen tenslotte of de bewindslieden het juist achten dat een psychiater die belast is met het onderzoek van een verdachte op het punt van de toerekeningsvatbaarheid, zijn conclusie mede laat bepalen door de consequentie daarvan krachtens het bepaalde in de artikelen 37 en 37a, zoals blijkt uit de „bekentenis” van prof. dr. S. van der Kwast („De Telegraaf” 17 maart 1973). Hoe denken de bewindslieden tegen te gaan dat aldus een schuldverklaring wordt voorkomen?

Artikelen

Verskillende en enkele andere leden maakten ten aanzien van een aantal artikelen de navolgende opmerkingen.

Artikel I

Artikel 12a. Is het niet juist – mede in verband met de parallel tussen 12a en de WBOPZ – de rechter (mede) de bevoegdheid te geven tot plaatsing in een inrichting? Zou daarmee ook niet een deel van de problematiek rond de combinatie straf-t.b.r. vermeden kunnen worden? Is artikel 12a alleen bedoeld voor gevallen waarin de betrokkene in de therapie toestemt? Zo nee, en de beroepsregeling wijst daarop, waarom worden dan bij artikel 12a voor dwangverpleging niet de criteria gesteld die zowel voor de t.b.r. als voor een bijzondere opnemng gelden? (veiligheid voor anderen etc.). Waarom in dergelijke extreme gevallen niet de WBOPZ toegepast?

Enkele leden gingen bij dit artikel ervan uit, dat de hoofden van de inrichtingen waarin deze veroordeelden worden verpleegd, geen bevoegdheid hebben hun proefverlof toe te staan op de voet van artikel 39a. Wel waren zij beducht dat de mogelijkheden tot ontvluchting in een dergelijke inrichting groter zijn dan in een gevangenis. Kunnen de bewindslieden deze vrees wegnemen?

Wat is het onderscheid tussen „gebrekkig ontwikkelde” of „ziekelijk gestoorde” geestvermogens? Waarom is niet de term „geestelijk gestoord” gekozen die ook in de considerans voorkomt?

Deze leden vroegen zich voorts af, of in het geval dat de geestelijke stoornis genezen is voordat de straftijd om is, de veroordeelde weer in een gevangenis zal worden teruggeplaatst. Zij herinnerden eraan dat de regering op blz. 14 van de nota over de terbeschikkingstelling van de regering (Kamerstuk 10 694) de „ernstige bezwaren” hiertegen onderschreef. Of gelden die niet wanneer de plaatsing geen zaak van terbeschikkingstelling was?

Artikel 19. De bezwaren, genoemd bij artikel 12a, gelden eens te meer voor degene die in voorlopige hechtenis is geplaatst. Welke rechtsgrond is er om de groep in geval van dwangverpleging uit te sluiten van de weinige waarborgen die de wet t.b.r. en de WBOPZ bieden, nl. toepassing van dwangverpleging alleen in extreme omstandigheden, als de maatschappelijke veiligheid dat gebiedt, en dan nog op grond van een vrij uitgebreide procedure?

Sommige leden vroegen, waarom de Minister gekozen had voor de oplossing dat hij en niet de rechter die de t.b.r. uitspreekt, bepaalt in welk soort inrichting de t.b.r. moet worden ondergaan, te meer waar beroep – naar aan te nemen is op de rechter – tegen plaatsing in een speciale inrichting wordt mogelijk gemaakt.

Artikelen 37 en 37a. Wat is in de praktijk het verschil tussen de verdachte van artikel 37 en artikel 37a? Is dit verschil gebaseerd op recente inzichten in de psychiatrie? Zijn er methoden om dit verschil te bepalen?

Wat wordt in de praktijk verstaan onder de algemene veiligheid van personen of goederen? Is deze term wel niet héél rekbaar? Welke is de ratio van het beschermen van de „algemene veiligheid van goederen”? Is de mogelijkheid, dat de betrokkene een vermogensdelict zal begaan voldoende om een zo ingrijpende maatregel als de t.b.r. te bevorderen?

In hoeverre is het gerechtvaardigd een criterium aan te leggen, volledig ontleend aan vroeger gedrag, terwijl toch de

maatregel gericht is op toekomstig gedrag (lid 1, sub 2 „blijkens etc.”)?

Verdient een verduidelijking van de criteria de voorkeur, b.v. „blijkens de ernst van de afwijking, de zwaarte van dreigende strafbare feiten en de mogelijkheid dat deze feiten zich inderdaad zullen voordoen”?

De redactie van de artikelen 37 en 37a lijkt niet gelukkig. Wat is de rechtvaardiging van het verschil tussen de grond, genoemd in artikel 37 en die, genoemd in artikel 37a, lid 1 sub 2?

Volgens het ontwerp is het mogelijk ook voor „politieke” delicten een t.b.r. op te leggen. Zijn de bewindslieden bereid deze mogelijkheid nadrukkelijk uit te sluiten?

Waarom kan de rechter niet de vrijheid gelaten worden bij de delinquent van artikel 37a evenals bij die van artikel 37 geheel af te zien van het opleggen van straf? Waarom kan hij dat slechts doen „bij toepassing van het vorige lid”, met andere woorden als hij een t.b.r. heeft opgelegd? Gezien alle nadelen die een gedwongen behandeling altijd met zich meebrengt lijkt het bepaald onwenselijk de rechter ook nog eens te verplichten een dergelijke behandeling op te leggen. Er zijn zeker gevallen denkbaar waarin dat alleen maar een overbodige, zo niet schadelijke zaak is.

Sommige leden stelden bij deze artikelen, dat in de huidige wet iemand of in het geheel niet toerekeningsvatbaar en daarom niet strafbaar (artikel 37) is of wel (gedeeltelijk) toerekeningsvatbaar in welk geval de rechter artikel 37a kan toepassen; toepassing van artikel 37 is dan uitdrukkelijk uitgesloten. In het wetsontwerp wordt de verhouding tussen de artikelen 37 en 37a niet duidelijk geregeld. Is dat geen omissie, zo vroegen zij. Is voorts het woord „verdachte” in artikel 37a niet onjuist gebruikt? Verdachte is iemand tot hij schuldig is verklaard, daarna is hij „dader” of „veroordeelde”.

Artikel 37b. De redactie van dit artikel is wel zeldzaam ongelukkig. Eigenlijk staat er: „Tenzij de rechter beveelt dat de ter beschikking gestelde niet van overheidswege wordt verpleegd (artikel 38, 1) beveelt de rechter dat de ter beschikking gestelde van overheidswege zal worden verpleegd”.

Erger dan deze tautologie is het feit, dat het ontwerp de rechter geen enkele grond geeft, noch in artikel 37b, noch in artikel 38, waarop hij deze ingrijpende beslissing moet baseren. Dit is een ernstig manco. Men zou gaarne hierin verbetering willen zien aangebracht.

Artikel 38. Weinig verhelderend is de introductie van „delicten waarvoor geen voorlopige hechtenis is toegestaan” onder de gronden voor t.b.r. Artikel 37a lid 1 relateert al aan de omschrijving van de strafmaxima bij bepaalde strafbare feiten. De voorlopige hechtenis is eveneens aan zulke grenzen gebonden. Is geen overzichtelijker systeem denkbaar, waarbij rechtstreeks wordt gerefereerd aan bepaalde delicten, waarbij niet zo zeer gelet wordt op de gestelde maxima als wel op de aard van het delict in verband met een t.b.r., b.v. via een enumeratiestelsel? Kleven aan het in het ontwerp voorgestelde systeem niet dezelfde bezwaren van willekeur als de bewindslieden in ander verband signaleren in de memorie van toelichting, blz. 12, linkerkolom?

Is het voorts niet juist de rechter de vrijheid te geven eventueel geen voorwaarden te stellen? Waarom is, juist nu het over zulke subtiële zaken gaat, het tweede lid zo imperatief geformuleerd?

Zijn de bewindslieden bereid, naar aanleiding van de bezwaren van verschillende kanten, met name vanuit de reclasering tegen hun rol bij de executie (b.v. door middel van rapportage e.d.) het ontwerp nog eens nader te bezien vanuit de koppeling hulpverlening–executie–veroordeling, waarbij dezelfde personen en instanties vaak achter de schermen een belangrijke rol spelen, hetgeen de vertrouwensrelatie, nodig bij een behandeling en/of hulpverlening, ernstig benadeelt?

Artikel 38a. Sommige leden vroegen zich, afgezien van wat zij reeds onder „algemeen” opmerkten af, of de rechter, indien

hij t.b.r. gewent vindt, niet de neiging zou krijgen daarom een gevangenisstraf van lager dan 1 jaar op te leggen?

Is het nodig dat maximum aan voorwaardelijke t.b.r. te koppelen? Juist omdat in de meeste gevallen de straf inderdaad korter zal zijn en omdat bovendien de mogelijkheid van voorwaardelijke straf bestaat, zou de rechter vrij in het toepassen van de meest wettelijk geachte bejegening kunnen zijn?

Met betrekking tot het laatste lid stelden zij de vraag, of het openbaar ministerie het meest voor de hand liggende controle-orgaan is. Zou b.v. de reclassering niet juist zijn?

Artikel 38c. Ontstaat niet een wat merkwaardige situatie als men artikel 37a vergelijkt met artikel 38c? Volgens artikel 37a kan – ook een ambulante – t.b.r. alleen toegekend worden bij gevaar voor de veiligheid van anderen, dan wel de algemene veiligheid van personen of goederen. Artikel 38c stelt dat iemand, die dus volgens artikel 37a de veiligheid van anderen etc. in gevaar brengt, intramuraal behandeld kan worden indien hij, blijkens feiten of omstandigheden die zich na het onderzoek op de terechtzitting hebben voorgedaan, de veiligheid van anderen etc. in gevaar brengt. Het wetsontwerp geeft hetzelfde criterium voor een maatregel als voor een verzwaaring van de maatregel. Dat deze rare constructie in het wetsontwerp is geslopen is overigens tekenend voor de vaagheid van vernoemd criterium. Gaarne zal het verschil vernomen worden tussen de gronden voor oplegging van een t.b.r. ex artikel 37a en de in artikel 38c genoemde gronden. Vanzelfsprekend is het dat dit verschil ook in de wegstekst tot uitdrukking dient te komen.

Artikel 39b. Het stellen van het niet-recidiveren als algemene voorwaarde bij een voorwaardelijke beëindiging van de t.b.r. en eventueel daarbij te stellen voorwaarden is zo'n individuele zaak, dat de wetgever de Minister van Justitie niet al te zeer in een bepaald keurslijf moet persen en hooguit enkele voorwaarden moet noemen die beslist niet opgelegd mogen worden. De algemene voorwaarde dat de t.b.r.-gestelde „zich niet aan enig misdrijf zal schuldig maken” gaat veel te ver. Kan een kruimeldiefstal op die wijze alweer aanleiding zijn voor hervatting van een zo zware maatregel als dwangverpleging, zo werd er gevraagd. Moet niet bij de beslissing over een beëindiging van een t.b.r. een zeker risico van recidive in de vorm van minder ernstige delicten ingecalculeerd worden? Is de afweging tussen het belang van de maatschappij en dat van de ter beschikking gestelde nog wel redelijk te noemen indien, volgens deze algemene voorwaarde, ook de geringste recidive zo zwaar kan worden afgestraft?

Artikel II

Artikel 16. Is er appel mogelijk van de beslissing om de vervolging te schorsen, zo vroegen sommige leden zich af.

Artikel 509l. Het uitsluiten van de mogelijkheid dat een t.b.r. door de politierechter wordt opgelegd is volkomen juist. Aangetekend werd hierbij het een beschamende zaak te vinden dat de noodzaak hiertoe is gebleken. Gezien de ernst van een maatregel als de t.b.r. is het opleggen hiervan in strijd met de opzet en de functie van het instituut politierechter.

Artikel 509n

Enkele leden misten in de toelichting een motivering waarom in geval van toepassing van artikel 38c WvSr – wat voor de betrokkene zeer ingrijpend kan zijn – niet de mogelijkheid van hoger beroep wordt opengesteld. Tevens verzochten zij de bewindslieden in dit geval ook artikel 408 van het Wetboek van Strafvordering van toepassing te verklaren. Zij deden deze suggesties om problemen te voorkomen als geschetst door P. P. Lampe in het Ned. Juristenblad van 23 mei 1970.

Artikel 509p. Welke rechtbank is competent, indien de ter beschikking gestelde is ontvluucht, dan wel met proefverlof is of voorwaardelijk is ontslagen?

Artikel 509r. Gezien de ingrijpende aard van een maatregel als een t.b.r. zijn alle gronden aanwezig om een raadsman te allen tijde ambtshalve toe te voegen. Gaarne werd de mening van de bewindslieden vernomen over de mogelijkheid om een toevoeging van een raadsman tot na het definitieve einde van de executie te laten voortduren, in plaats van, zoals nu, bij het in kracht van gewijsde gaan van het vonnis. Ook voor gewone gedetineerden kan het voortduren van de rechtsbijstand tijdens de gevangenisstraf soms erg nuttig zijn.

Hoe staan de bewindslieden tegenover de mogelijkheid om, met name voor het Hof, tegenover de psychiater-rechters naast de gewone raadsman de mogelijkheid te openen voor een psychiater-raadsman, die, uit dien hoofde, een veel dominantere rol in het proces kan spelen dan wanneer hij slechts opgeroepen zou zijn als getuige-deskundige?

Sommige leden merkten bij dit artikel op, dat de redenering op grond waarvan aan de in een inrichting verblijvende t.b.r.-gestelde (naar analogie van een „vastzittende” verdachte), niet altijd een raadsman wordt toegevoegd niet overtuigend is. Het is zeer wel mogelijk dat de t.b.r.-gestelde zelf het nut niet inziet, maar dat niettemin een raadsman voor hem nuttige activiteiten kan ontwikkelen; een zelfde situatie komt bij een verdachte niet zelden voor.

Zien de bewindslieden aanleiding op dit punt alsnog een wijziging in het wetsontwerp aan te brengen?

Artikel 509t. Is het feit, dat slechts geëist wordt dat de beslissing van de rechtbank met redenen omkleed is, wel voldoende waarborg, gezien de ervaring met de algemene, nietszeggende formule, waarmee meestal aan de eis van artikel 359 Sv. wordt voldaan? Is het niet mogelijk duidelijker eisen aan de motivering van een dergelijke beslissing te stellen?

Artikel 509v. Wat is bij de verlenging de ratio van het beschermen van de algemene veiligheid van „goederen”? Is de mogelijkheid dat de betrokkene een vermogensdelict zal begaan voldoende om verlenging van een zo ingrijpende maatregel als de t.b.r. te bevorderen?

Wordt de t.b.r. automatisch beëindigd bij niet-verlenging?

Aldus vastgesteld, 15 augustus 1973.

GEERTSEMA
W. SCHOLTEN
VAN SCHAİK
WOLFF
GOUDSMIT
GEURTSÉN
ROETHOF
HEIJMANS
HAAS-BERGER
K. A. KEUNING
VAN DAM
G. M. P. CORNELISSEN
HONIG VAN DEN BOSSCHE
JURGENS
SALOMONS
DE VRIES.